

УДК 336.025

В.Г. Маргасова, Н.В. Ткаленко

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У статті розглянуто сутність фінансової безпеки регіону, передумови її формування та система забезпечення. Оцінено проблеми фінансової безпеки регіонів та визначено основні аспекти реалізації фінансової безпеки на регіональному рівні.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, регіон, фінансові ресурси регіону, місцеві фінанси, фінансовий потенціал, диференціація регіонального розвитку, загрози та інтереси регіону.

В.Г. Маргасова, Н.В. Ткаленко

ПРЕДПОСЫЛКИ ФОРМИРОВАНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

В статье рассмотрены сущность финансовой безопасности региона, предпосылки ее формирования и система обеспечения. Оценены проблемы финансовой безопасности регионов и определены основные аспекты реализации финансовой безопасности на региональном уровне.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, регион, финансовые ресурсы региона, местные финансы, финансовый потенциал, дифференциация регионального развития, угрозы и интересы региона.

V.G. Margasova, N.V. Tkalenko

BACKGROUND OF FORMATION OF REGIONAL FINANCIAL SECURITY

Regional financial security, its formation background and its support system were considered in the article. The main problems of regional financial security were defined. The main implementation aspects of financial security were analyzed at regional level.

Keywords: economic security, financial security, region, regional financial resources, local finance, financial potential, differentiation of regional development, regional threats and opportunities.

Постановка проблеми. Фінансова безпека є однією з найважливіших характеристик економічної системи, що визначає її здатність функціонувати в режимі розширеного відтворення, забезпечувати фінансовими ресурсами національне господарство і стимулювати економічний розвиток. Ізольоване існування нашої країни протягом тривалого часу породжує цілий ряд серйозних проблем, які є викликом для національної безпеки країни, в тому числі її фінансової складової. Крім того, особливістю сучасної української економіки є суттєва диференціація регіонального розвитку.

Нерівномірність розвитку фінансового сектору, зниження обсягів виробництва на підприємствах України, збитковість більшості стратегічно важливих підприємств, глибока структурна деформація вітчизняного виробництва, критично низька народжуваність та надмірно висока смертність, падіння рівня життя, низький рівень оплати праці, збільшення рівня бідності, досить великий рівень безробіття з урахуванням прихованого представляють загрозу розвитку регіонів в Україні.

Процеси глобалізації та диференціація регіонального розвитку породжують економічні відносини, всередині яких виникають деструктивні суперечності як джерела загроз економічної безпеки в цілому і фінансової особливо. Наявність загроз фінансовій безпеці стримують розвиток економіки регіонів, як наслідок, призводять до зростання соціальної напруженості. У зв'язку з цим для стабільного економічного розвитку регіонів та держави в цілому при формуванні бюджету та здійсненні регіональної політики

необхідним є врахування стану фінансової безпеки кожного регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теоретичному та методологічному аспектах економічну безпеку держави досліджували відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: І. Білько [20], В. Олейников [14], В. Мунтіян [13], Г. Пастернак-Таранушенко [16], В. Шлемко [20]; регіону – Н. Вавдіюк [4], А. Сундук [18] та інші.

Менш вивченою у вітчизняній економіці є проблема фінансової безпеки. На рівні національної економіки цій проблемі присвячені праці О. Барановського [1], І. Бланка [2], А. Єрмошенко [7], М. Єрмошенка [8], К. Горячової [5], Р. Папєхіна [15]. Підґрунтям для передумов формування фінансової безпеки регіону стали дослідження збалансованості та ефективності функціонування фінансових систем, забезпечення фінансової стійкості, проблем антикризового управління суб'єктів господарювання, які проводили Є. Брігхем [3], Б. Карпінський [10], Л. Лігоненко [11] та інші.

Проте зміни в економіці країни вимагають постійного вдосконалення теоретичних та методологічних аспектів фінансової безпеки. Подальших досліджень потребують проблеми оцінювання стану фінансової системи регіону та виявлення системи загроз, характерних для конкретного регіону, удосконалення підходів до оцінювання та прогнозування стану фінансової системи регіону для потреб забезпечення його фінансової безпеки.

Метою статті є розробка теоретичних положень і практичних рекомендації щодо формування фінансової безпеки регіону в умовах ринкової економіки України.

Виклад основного матеріалу. Безпека в загальному плані є забезпечення життєздатності регіону. Головне завдання безпеки регіону полягає в прагненні забезпечити обґрунтовану оцінку ресурсних можливостей, визначенні очікуваних результатів і прогнозуванні наслідків. Кожен регіон повинен мати власну цілісну та закінчену систему життєздатності, зокрема можливість постановки самостійної мети розвитку, відносну відособленість управління, наявність автономних систем ресурсонакопичення й ресурсовикористання.

Фінансова безпека є основною умовою здатності економічної системи України здійснювати самостійну фінансову політику згідно зі своїми національними інтересами. Сутність фінансової безпеки можна визначити як стан її економіки, при якому забезпечується формування державних фінансових потоків в обсягах, необхідних для виконання державних завдань і функцій

Кризова ситуація в регіоні може загрожувати фінансовій безпеці держави. Це пов'язане з тим, що дія низки дестабілізуючих факторів, які негативно впливають на економіку даного регіону, може поширитися на економіку сусідніх регіонів і на економіку держави в цілому. Одна з передумов ефективності цієї системи є збалансований розподіл влади між центром та регіонами.

У становленні ринкових відносин окремі регіони розробляють свої моделі поведінки стосовно шляхів та механізмів переходу до сталого розвитку. Одні, з розвинутим аграрним сектором, добиваються підвищення високих закупівельних цін, форсують бартер. Інші, з розвинутими добувними галузями, виходять самостійно на зовнішні ринки або прагнуть організації вільних економічних зон. При розгляді з точки зору безпеки будь-якої проблеми України, наприклад зайнятості, деіндустріалізації чи розподілу бюджету, бачимо чітко визначені регіональні особливості її прояву. Тенденції розвитку економічної ситуації в Україні такі, що регіональна економічна небезпека може посилюватися. Тому актуальність цього аспекту пов'язана з небезпечними тенденціями порушення рівноваги між центром і регіонами внаслідок надмірної централізації або децентралізації економічної й політичної влади. Одним із найважливіших завдань державної політики є здійснення адміністративних та політичних заходів, які б стримували економічне протистояння регіонів, турбота про збереження єдиного економічного простору.

На жаль, відбувається занепад відсталих і слабоосвоєних районів з екстремальними природно-кліматичними умовами в силу гострої неконкурентоздатності місцевих виробництв та практично стихійного відтоку населення з деяких районів. Спостерігається надмірна територіальна

концентрація продуктивних сил у результаті переважного розміщення промислового й банківського капіталу в деяких високоурбанізованих зонах і найбільших містах України, особливо в Києві.

Місцеві фінанси є фінансовою базою місцевих органів влади та управління й забезпечують регіональні потреби у фінансових ресурсах і доходах, їх внутрішньотериторіальний перерозподіл. Основне призначення місцевих фінансів – забезпечення відносної фінансової незалежності й автономності регіональних адміністративних формувань і населених пунктів. Головна проблема структурної побудови системи державних фінансів – установа оптимального співвідношення між її рівнями. З одного боку, рівень загальнодержавної централізації має бути таким, щоб надійно забезпечувати загальнонаціональні інтереси. Нестача коштів у центральних органів влади та управління підриває їх фінансову, а відтак, і політичну силу, звужує можливості їхнього впливу, що може негативно позначатися на країні загалом. З другого боку, рівень загальнодержавної централізації не може підривати фінансової бази регіонів [6].

Фінансові ресурси регіону – грошові нагромадження і доходи, створені діяльністю господарського комплексу регіону, населення та залучені зі сторони, що зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб [19].

Однією з проблем є розкриття сутності поняття "фінансова безпека регіону".

Широке визначення фінансової безпеки дає О.І.Барановський. Він вважає, що фінансова безпека – це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності й конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів та наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів; ступінь захищеності фінансових інтересів на всіх рівнях фінансових відносин; рівень забезпеченості

громадянина, домашнього господарства верств населення, підприємства, організації, установи, регіону, галузі, сектора економіки, ринку, держави, суспільства, міждержавних утворень, світового співтовариства фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань; стан фінансової, грошово-кредитної, банківської, бюджетної, податкової, розрахункової, інвестиційної, митно-тарифної та фондової систем, а також системи ціноутворення, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю відвернути зовнішню фінансову експансію, забезпечити фінансову стійкість (стабільність), ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання; стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання й саморегулювання; якість фінансових інструментів та послуг, що запобігає негативному впливові можливих прорахунків і прямих зловживань на фінансовий стан наявних і потенційних клієнтів, а також гарантує (у разі потреби) повернення вкладених коштів [1].

Досить лаконічно і, на наш погляд, правильно визначив фінансову безпеку М. Єрмошенко як такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи в цілому і соціальний розвиток [8].

З.В.Герасимчук та Н.С.Вавдіюк пропонують таке визначення економічної безпеки регіону: це такий стан економічного розвитку регіону, який характеризується найбільш повним та раціональним використанням його економічного потенціалу, здатністю до самовідтворення, захищеністю від дії дестабілізуючих чинників, міцністю взаємозв'язків між елементами

регіональної системи, що сприяє задоволенню економічних і соціальних інтересів населення регіону в ключі загальнодержавних інтересів [4].

Дещо вужче трактує сутність фінансової безпеки А. Соловйова [17], яка під системою фінансової безпеки розуміє створення таких умов, за яких забезпечується жорсткий контроль за формуванням і розподілом фінансових ресурсів; за обґрунтованим, цілеспрямованим та ефективним їх використанням; виключення можливості зловживань фінансовими коштами й перенаправлення фінансових потоків у не закріплені законодавством сфери їх використання.

Підсумовуючи вищерозглянуті підходи до тлумачення фінансової безпеки країни, регіону, можна зазначити, що фінансова безпека регіону - це стан економічного розвитку регіону, що характеризується необхідними фінансовими ресурсами для задоволення потреб населення регіону, виконання своїх функціональних зобов'язань усіма ланками фінансової системи стосовно захисту його фінансових інтересів, попередження фінансових загроз та небезпек, подолання фінансової кризи і забезпечення ефективного функціонування економіки регіону в цілому, що, на відміну від існуючих, виражає стан фінансової системи регіону через ефективність використання його фінансових ресурсів та відповідно задоволення потреб населення [12].

Регіональний підхід до дослідження проблем економічної та фінансової безпеки використовується в ряді робіт, однак регіональні аспекти проблеми вивчені в набагато меншому ступені. Висновок про слабку вивченість проблем регіональної економічної безпеки підтверджує і аналіз основних нормативних документів, що регулюють забезпечення безпеки України, в яких регіональним аспектам відведено явно недостатньо уваги (є лише окремі згадки).

Однак представляється, що проблеми фінансової безпеки в регіональному плані не менш важливі (і навіть більш складні, з огляду на труднощі локалізації при їх вирішенні), ніж на національному рівні. Враховуючи, що фінансова безпека регіону являє собою сукупність фінансової безпеки країни і регіональних особливостей, в її забезпеченні присутні і регіональна політика та органи влади.

У більшості робіт фінансові аспекти економічної безпеки аналізуються в загальному контексті з іншими (соціальними, енергетичними, технологічними), за винятком окремих з них, де робиться спроба виокремлення блоку фінансових проблем економічної безпеки. Представляється, що стосовно до регіонів це найбільш правильний підхід, так як проблеми фінансової безпеки регіонів достатньо локалізовані і до того ж мають значні особливості залежно від специфіки окремих регіонів України.

До того ж нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів спричиняє ряд сполучених з нею вторинних загроз: поділ на депресивні, кризові, відсталі регіони, що багато в чому пов'язане з фінансовими оцінками їх стану. Також нерівномірність соціально-економічного розвитку трансформується у фінансову диференціацію регіонів, яка сама по собі стає каталізатором поглиблення загроз безпеки регіонів. Фінансова диференціація трансформується у різного роду негативи у розвитку окремих сегментів фінансової системи регіонів: банківського, фондового ринку, інвестиційного, бюджетно-податкового.

Реалізація політики фінансової безпеки в регіональному аспекті потребує її певного законодавчого, управлінського та організаційного забезпечення у зв'язку з необхідністю вирішення таких питань, як:

- правомірність участі регіонів у вирішенні проблем та завдань безпеки (чи можна вирішувати ці проблеми на рівні регіону);
- визначення реальних можливостей регіонів у вирішенні проблеми забезпечення фінансової безпеки;
- диференціація участі регіонів у забезпеченні фінансової безпеки економіки країни в цілому і регіональної безпеки;
- поділ загроз фінансової безпеки держави і загроз безпеки регіону;
- з'ясування конкретних можливостей і здібностей регіонів протистояти своїми власними силами загрозам регіональної безпеки;

- визначення інструментів, фінансових джерел, організаційно-фінансових структур і конкретних осіб, що реалізують стратегію, політику і тактику у цій області.

Відновлення фінансового потенціалу регіонів, що вимагає оптимізації процесу формування доходів і капіталів, відновлення зв'язку між грошовими і товарними потоками і досягнення на цій основі нормалізації відтворювального процесу, не може бути досягнуто застосуванням якогось одного інструмента або механізму, наприклад, податкового. Необхідний комплекс важелів та інструментів впливу, співвідношення яких залежить від масштабності, терміновості та гостроти негативних тенденцій, які розвиваються в регіоні.

Узагальнюючи існуючі підходи щодо визначення фінансової та економічної безпеки на регіональному рівні, фінансову безпеку регіону можна представити як характеристику основних фінансових параметрів розвитку економіки регіону, при яких забезпечується виявлення і попередження загроз для інтересів регіону в ключових фінансових сферах економіки, що визначають хід відтворювального процесу в регіоні.

Висновки. Все більша диференціація у розвитку регіонів України, нерівномірність розподілу фінансів, реального сектора економіки, рівня життя населення, вимагають вироблення нових орієнтирів у соціально-економічній політиці. Одним зі способів аналізу економічної ситуації і знаходження місця регіону в загальноукраїнському розвитку є оцінка фінансової безпеки.

Фінансова складова є в сучасному світі однією з найбільш значущих сфер у розвитку будь-якої держави або його частини - регіону. На сьогоднішній день фінансова система не тільки стимулює розвиток економіки, але і є самостійно діючою областю, зі своїми специфічними проблемами і тенденціями.

Розглянувши сутність фінансової безпеки необхідно виділити протиріччя, як джерело загроз безпеки. Джерелом всіх загроз безпеки країни є різноманіття внутрішніх і зовнішніх суперечностей суспільного розвитку в країні та на міжнародній арені. Розгляд суперечностей в системі економічних відносин дозволило виділити базове протиріччя з точки зору фінансової безпеки:

порушення цілісності фінансової системи і відрив грошового капіталу від території, на якій він зроблений і від своїх основних функцій з обслуговування економіки. Розроблене визначення фінансової безпеки регіону дозволило розкрити сутність, предмет фінансової безпеки, визначити межі дослідження.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с. – Бібліогр.: с. 712-733. (13)
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. – К.: Ника – Центр.- 2004. – 784 с.
3. Брігхем Євхен Основи фінансового менеджменту: пер. з англ. – Київ: Молодь. – 1997. – 1000 с.
4. Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення. – Луцьк: Надвір'я. – 2006. – 244 с. (30)
5. Горячева К.С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства. Автореф. дис... кандидата економ. наук. К., 2006. – 20 с.
6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. – Т.1 / Редкол.: ...С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 952 с.(52)
7. Єрмошенко А. М. Механізм забезпечення фінансової безпеки страхових організацій: Автореф. дис... кандидата економ. наук. /КНЕУ - К.,2006. - 19 с.
8. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.(54)
9. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. - К.: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2001. - 309 с.
10. Карпінський Б. А. Збалансованість фінансової системи: методологія, оцінка, порівняння. – Львів: Логос, 2005. – 496 с.

11. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій.: Монографія. – К. – Київ. нац. торг.- екон. ун-т., 2001. – 580 с.

12. Медвідь М.М. Фінансова безпека регіону: інтереси, загрози, індикатори, заходи щодо забезпечення фінансової безпеки // Вісн. ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Екон. сер. – 2005. – № 668. – С. 187–191. (96)

13. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. – К., 2000. – 567 с.

14. Основи економічної безпеки. (Держава, регіон, підприємство, особистість) / Под. ред. Е.А. Олейникова.- М. - 1997. – 288 с.

15. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия: Автореф. дис... кандидата эконом. наук. – Волгоград., 2007. – 21 с.

16. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / За ред. проф. Б. Кравченка. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

17. Соловьева А. Проблемы формирования системы финансово-экономической безопасности в России. – Режим доступа: www.sbcinfo.ru/article/10th . (135)

18. Сундук А.М. Економічна безпека України в регіональному вимірі. – Рукопис. Автореф. дис... кандидата эконом. наук / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, Київ, 2006. – 21 с.

19. Чернявский А.Д. Антикризисное управление. – К.: МАУП, 2000. – 206 с. (158)

20. Шлемко В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: Монографія. - К.: НІСД, 1997. – 144 с.